

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license • <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

MARIUSZ GAJEWSKI¹

Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie, Polska

ORCID 0000-0001-6454-5876

Zgłoszono: 27.06.2024; recenzowano: 02.08.2024; zaakceptowano do druku: 03.08.2024

KWESTIONARIUSZ SPOSTRZEGANIA FUNKCJONOWANIA SEKT (KSFS-17) JAKO NARZĘDZIE DIAGNOSTYCZNE DLA CELÓW PROFILAKTYKI SPOŁECZNEJ

CULT FUNCTIONING PERCEPTION QUESTIONNAIRE (CFPQ-17) AS A DIAGNOSTIC TOOL FOR SOCIAL PREVENTION PURPOSES

Abstract: The article presents the development process and psychometric properties of the Cult Functioning Perception Questionnaire (CFPQ-17), designed to assess respondents' beliefs regarding their awareness and perception of cult (or sect) phenomena. The questionnaire examines factors such as recruitment methods, knowledge of potential consequences of cult membership, the social context of cult operations, and personal disposition toward making decisions and taking actions in relation to these groups. The questionnaire consists of 17 items rated on a 5-point scale. The study was conducted on a sample of 749 individuals (with proportional gender distribution: women: $N = 410$; 54.7%; men: $N = 339$; 45.3%). Confirmatory factor analysis was used to determine the theoretical validity of the CFPQ-17. The analysis confirmed a four-factor structure, although the questionnaire can also be used as a unidimensional tool. The reliability for the overall tool was 0.935, with individual factor reliabilities ranging from 0.640 to 0.847. The goodness-of-fit index indicated an acceptable, moderate fit of the data ($\chi^2/df = 3.78$). The results were satisfactory, leading to the recommendation that the CFPQ-17 be used for pedagogical, educational, and preventive purposes, including social prevention, therapy, as well as for research in the social sciences.

Keywords: youth, cult, sect, prevention, diagnosis, pedagogy

Streszczenie: Artykuł prezentuje sposób tworzenia i właściwości psychometryczne kwestionariusza spostrzegania funkcjonowania sekt (KSFS-17) badającego przekonania respondentów

¹ **Mariusz Gajewski**, dr n. hum.; psycholog, pedagog i psychoterapeuta. Afiliacja: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydział Nauk Społecznych. Zainteresowania naukowe: pedagogika i psychologia młodzieży, zaburzenia związane z traumą i dysocjacją. Psychoterapia byłych członków kontrowersyjnych grup kultowych i sekt. Adres e-mail: mariusz.gajewski@upjp2.edu.pl.

w zakresie świadomości i percepcji fenomenu sekt, a w tym specyfiki werbunku, wiedzy dotyczącej możliwych konsekwencji przynależności do sekt, kontekstu społecznego ich funkcjonowania oraz osobistej dyspozycji do podjęcia decyzji i działań w tychże grupach. Kwestionariusz składa się z 17 pozycji ocenianych na skali 5-punktowej. Badanie przeprowadzono na próbie 749 osób (liczebność kobiet i mężczyzn w próbie była proporcjonalna: kobiety: $N=410$; 54,7%; mężczyźni: $N=339$; 45,3%). Do określenia trafności teoretycznej kwestionariusza KSFS-17 wykorzystano confirmacyjną analizę czynnikową. Analiza potwierdziła 4-czynnikową strukturę kwestionariusza, niemniej kwestionariusz można stosować jako narzędzie jednowymiarowe. Rzetelność dla wskaźnika ogólnego wyniosła dla całego narzędzia 0,935 zaś dla poszczególnych czynników od 0,640 do 0,847. Współczynnik dobroci dopasowania wykazał akceptowalne, umiarkowane dopasowanie danych ($\chi^2/df = 3,78$). Ostatecznie uzyskane wyniki okazały się zadowalające w związku z czym kwestionariusz KSFS-17 można rekomendować do stosowania dla celów pracy pedagogicznej, edukacyjnej i wychowawczej w tym profilaktyki społecznej, terapii, jak i do badań z obszaru nauk społecznych.

Słowa kluczowe: młodzież, sekta, profilaktyka, diagnoza, pedagogika

Wprowadzenie

Fenomen sekt towarzyszy życiu społecznemu już od wielu lat, wzbudza liczne kontrowersje, społeczne debaty, uruchamia badania naukowe, jest przedmiotem troski psychologów, socjologów, jak i pedagogów i wychowawców dzieci i młodzieży (Gajewski 2016, Ptaszek 2012, Nowakowski 2007, Guzik-Makaruk 2004).

W sposób szczególny aktywność sekt została zauważona w okresie transformacji ustrojowych w Polsce lat 90-tych (Sztumski 1993, 2000. Libiszowska-Żółtkowska 2003, Kamiński 2004, 2011). W szerszej perspektywie europejskiej i światowej aktywność nowych ruchów religijnych odnotowana została w sposób szczególny już we wczesnych latach 60/70 XX wieku (Barker 1997, Introvigne 1990). Obecnie zauważamy, że wiele tradycyjnych grup uznanych za sektę przestało już istnieć lub zmieniło swe nazwy i sposób funkcjonowania. Niemniej jednak, co jakiś czas media donoszą o kontrowersjach związanych z nowopowstałymi grupami, które mozolnie zasiedlają tkankę społeczną, na wzór tych z ubiegłego stulecia, tyle, że pod nowym szyldem i przy wykorzystaniu nowych form propagandy. Obserwujemy więc stare formy sekciarstwa oraz zupełnie nowe ich formy (Nowakowski 2021, Cowan i Bromley 2008, Singer 2003).

Istnieje wiele społecznych oraz psychologicznych czynników i uwarunkowań różnicujących podatność osobistą na manipulację i zwerbowanie przez kontrowersyjny ruch religijny czy wręcz sektę (Krok 2011, Bukalski 2006, Libiszowska-Żółtkowska 2003, Barker 1997). Podkreśla się, że sekty na różne sposoby przyciągają do siebie osoby w różnym wieku, niezależnie od płci, miejsca zamieszkania czy wykształcenia. Badacze zjawiska sekt wskazują jednak na to, że młodzież stanowi uprzywilejowaną grupę docelową działalność grup kultowych i sekt (Krok 2007, Kuncewicz 2005, Guzik-Makaruk 2004, Hassan 2001).

Dostępna literatura przedmiotu potwierdza, że powodzenie agitacji oraz możliwość funkcjonowania nowych ruchów religijnych zależy zarówno od osobowych cech osób werbowanych, ich sytuacji osobistej, jak i od ogólnej społecznej ich recepcji (Gajewski 2009, 2016, Nowakowski 2001, Sztumski 2000). Wszelkie oddziaływania natury profilaktycznej w zakresie przeciwdziałania propagacji kontrowersyjnych doktryn i idei głoszonych przez kontrowersyjne grupy kultowe winny opierać się na możliwie poszerzonej i pogłębionej analizie społecznej ich recepcji, a więc postrzegania tego czym są i jak funkcjonują współczesne kontrowersyjne ruchy religijne i sekty.

Rozwój już istniejących, jak i powstawanie nowych kontrowersyjnych form religijności mniej lub bardziej ustrukturyzowanej, zarówno w świecie rzeczywistym, jak i *on line* wymaga od badaczy starannego rozważenia psychologicznych i społecznych determinantów tego zjawiska. Istnieje potrzeba refleksji nad fenomenem popularności sekt, jak i uwarunkowaniami jej recepcji przez młodzież i dorosłych. Rzetelna diagnoza, profilaktyka i terapia niewątpliwie stanowią fundament dla profesjonalnego działania w obszarze przeciwdziałania patologii nowych ruchów religijnych, oraz wszelkim innym kontrowersyjnym grupom pseudoreligijnym, subkulturowym i im pokrewnym (Gajewski 2009, Abgrall 2005, Guzik-Makaruk 2004, Introvigne 1990).

Kwestionariusz spostrzegania funkcjonowania sekt (KSFS-17)

Myśląc o skutecznej profilaktyce społecznej w obszarze przeciwdziałania kontrowersyjnym ruchom religijnym i sektom nie sposób nie wziąć pod uwagę społecznej recepcji ich funkcjonowania (Frankowiak 2012, Bukalski 2006, 2011, Kuncewicz, Opolska i Wasiak 2000). Kwestionariusz spostrzegania funkcjonowania sekt (KSFS-17) stanowi propozycję narzędzia do wykorzystania przez psychologów, pedagogów oraz socjologów, do badania spostrzegania funkcjonowania sekt zarówno przez młodzież, jak i osoby dorosłe. Należy zauważyć, że obecnie doświadczamy pewien deficyt co do narzędzi pomiarowych w zakresie diagnostyki różnych aspektów spostrzegania sekt. W codziennym użyciu mamy niewiele takich narzędzi, które mogłyby badaczy zjawiska sekt wesprzeć w ich pracy. Brak wystarczającej jakości źródeł w pozyskiwaniu informacji na temat faktycznego stopnia zagrożenia ze strony grup kultowych i sekt wynika często z konieczności oparcia się na danych pozyskiwanych z niewiarygodnych źródeł, w tym jednostkowych subiektywnych skrajnych opinii. Opinie byłych adeptów sekt nie zawsze są prawdziwe, często bardzo subiektywne i naznaczone osobistą krzywdą. Niejasności terminologiczne oraz częsty brak możliwości weryfikacji przytaczanych informacji nie sprzyja obiektywizacji poznania, dlatego wciąż odnotowujemy deficyt w obszarze diagnozy stopnia i charakteru zjawiska sekt.

Konstruuując kwestionariusz KSFS-17 autor uwzględnił wybrane koncepcje wyjaśniające mechanizmy werbunkowe, ich psychologiczne oddziaływanie na swych

adeptów oraz specyfikę funkcjonowania nowych ruchów religijnych (Margaret T. Singer, Michaela D. Langone, Joan C. Ross, Eileen Barker czy Steven Hassan (Lalich 2004, Singer 2003, Hassan 1997, 2001, Barker 1997, Ross i Langone 1988). Na gruncie polskim, w obszarze pomiaru postaw społecznych i recepcji funkcjonowania sekt badacze mają do dyspozycji dwa pionierskie kwestionariusze polskich autorów Joanny Frankowiak oraz Sławomira Bukalskiego (Frankowiak 2012, Bukalski 2006, 2011). Od czasu ich opublikowania upłynęło już w przypadku Joanny Frankowiak ponad dziesięć lat i Sławomira Bukalskiego ponad dwadzieścia lat. Kwestionariusz S. Bukalskiego zawiera łącznie 74 pozycje, kwestionariusz J. Frankowiak jest nieco krótszy, zawiera 28 zdań, niemniej wypełnienie obu jest dość czasochłonne. W tym kontekście, postanowiono stworzyć narzędzie krótsze, alternatywne do wcześniejszych dłuższych narzędzi, równocześnie rozwijające zakres pola badawczego. W ostatnich latach obserwujemy wyraźną tendencję do rewizji długich, zawierających wiele pytań kwestionariuszy na rzecz możliwie krótkich, które z powodzeniem spełniają swoją funkcję (tj. wymagania stawiane narzędziom standaryzowanym). W tym kontekście kwestionariusz KSFS-17 w swym założeniu ma być właśnie narzędziem możliwie szybkim do wypełnienia.

Niewątpliwie, wraz z wciąż zmieniającymi się uwarunkowaniami recepcji religijności społeczeństwa, jak i samej formy praktyk religijnych, problem sekt wymaga aktualizacji sposobu ich opisu i badania. Narzędzie to w zamierzeniu autora zostało skonstruowane z myślą o pracy pedagogów i psychologów pracujących z młodzieżą i młodymi dorosłymi.

Kwestionariusz KSFS-17 zawiera 17 pytań, które zostały zgrupowane w czterech osobnych skalach. Analiza statystyczna poszczególnych pozycji kwestionariusza pozwoliła wyodrębnić następujące wymiary:

F1: świadomość i percepcja specyfiki werbunku,

F2: świadomość skutków przynależności,

F3: postrzeganie sekt w kontekście społecznym,

F4: dyspozycja do podjęcia decyzji i działań,

oraz G: łączny wynik z wszystkich 17 pytań:

1. Nie jest łatwo rozpoznać, że jest się werbowanym do sekty;
2. Sekty podczas werbunku manipulują ludźmi;
3. Podczas werbunku sekty nie mówią całej prawdy o swoich celach;
4. Podczas werbunku sekty składają obietnice bez pokrycia;
5. Sekty ściśle kontrolują życie swych wiernych;
6. Sekty wykorzystują religię dla korzyści materialnej liderów;
7. Sekty uzależniają finansowo swoich członków;
8. Sekty prowadzą do rozpadu więzi rodzinnych i koleżeńskich;
9. Sekty to niesprawiedliwie prześladowane mniejszości religijne;
10. Sekty to poważny problem społeczny;
11. Sekty to grupy posiadające ukryte cele do których dostęp mają ich liderzy;
12. Sekty pozyskują głównie ludzi samotnych i życiowo niezaradnych;

13. Sekty manipulują ludźmi i należy przeciwdziałać ich aktywności;
14. Posiadam wystarczającą wiedzę o zagrożeniach ze strony sekt;
15. Chętnie zaangażuje się w działania profilaktyczne w zakresie przeciwdziałania sektom;
16. Uważam że młodzież powinna obligatoryjnie uczestniczyć w prelekcjach na temat sekt;
17. Uważam siebie za osobę tolerancyjną względem osób myślących inaczej.

Sposób przeprowadzenia badań

Badania zostały przeprowadzone na przełomie 2022 i 2023 roku. Osoby do badania dobrano na zasadzie doboru kwotowego, najczęściej stosowanego w badaniach opinii publicznej (Babbie 2008). Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy. O pomoc w dotarciu do młodzieży zostali poproszeni najpierw znani autorowi nauczyciele i wychowawcy pracujący z młodzieżą, a następnie nauczyciele rekomendowani przez swoje środowisko. O wypełnienie kwestionariusza poproszono młodzież z kilkunastu szkół średnich (licea, technika, szkoły branżowe) podczas lekcji szkolnych. Za zgodą dyrekcji poszczególnych jednostek edukacyjnych badanie przeprowadzili nauczyciele na wybranych do tego przez siebie zajęciach. W badaniu wzięli również udział studenci (kierunki techniczne, społeczne i humanistyczne) oraz osoby pracujące (głównie młodzi dorośli), którym udostępniono kwestionariusz drogą elektroniczną. Również i w tym przypadku, studenci rekrutowali się z instytucji edukacyjnych znanych autorowi osobiście oraz rekomendowanych. Wypełniający kwestionariusz zostali poinformowani o podstawowych zasadach dotyczących badania. Instrukcja dołączona do kwestionariusza informowała i podkreślała dobrowolność i anonimowość badania. Jako dolną granicę wiekową badanych przyjęto 16 rok życia odpowiadający zasadniczo pierwszej klasie szkoły średniej. Górnego limitu wieku ściśle nie ustalono, niemniej dystrybucja kwestionariusza odbywała się wśród osób nie przekraczających 30 roku życia.

Grupa badanych

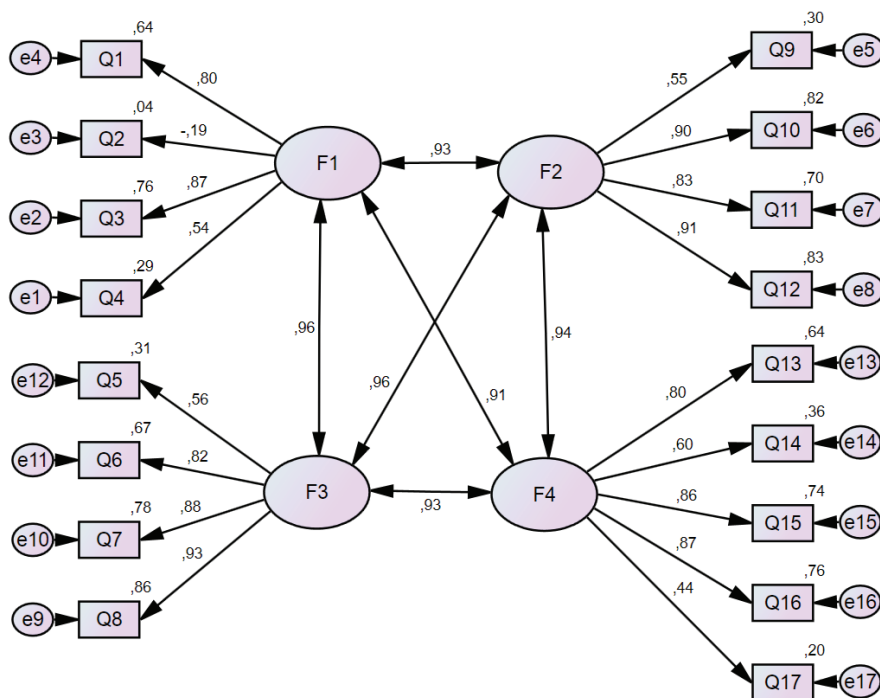
W badaniu udział wzięło 749 osób. Liczebność kobiet i mężczyzn w próbie była proporcjonalna (kobiety: $N = 410$; 54,7%; mężczyźni: $N = 339$; 45,3%). Blisko połowa badanych to osoby powyżej 25 lat ($N = 344$; 45,9%), około jedną trzecią stanowiły osoby od 18 do 25 lat ($N = 230$; 30,7%), blisko jedna czwarta próby to osoby poniżej 18 roku życia ($N = 175$; 23,4%). Jedna trzecia respondentów jako miejsce pochodzenia wskazało wieś ($N = 228$; 30,4%), lub miasto do 100 tysięcy mieszkańców ($N = 224$; 29,9%), mniej więcej co piąta osoba badana deklarowała, że pochodzi z miasta o wielości od 100 tysięcy do 500 tysięcy ($N = 159$; 21,2%), mniej niż jedna piąta ankietowanych wskazała miasto powyżej 500 tysięcy mieszkańców ($N = 138$; 18,4%). Jeśli chodzi o zamożność własnej rodziny ponad połowa określała ją jako średnią

($N = 469$; 62,6%). Mniej niż jedna piąta badanych deklarowała przynależność do pozostałych kategorii: wysoka ($N = 117$; 15,6%), niska ($N = 94$; 12,6%), bardzo niska ($N = 35$; 4,7%), bardzo wysoka zamożność ($N = 34$; 4,5%).

Analiza właściwości psychometrycznych kwestionariusza spostrzegania funkcjonowania sekt

W celu sprawdzenia trafności teoretycznej Kwestionariusza Spostrzegania Funkcjonowania Sekt (KSFS-17) i określenia czy narzędzie może funkcjonować jako struktura czteroczynnikowa, wykorzystano confirmacyjną analizę czynnikową (CFA). Ponieważ statystyka wielowymiarowego rozkładu normalnego wyniosła $CR = 56,53$ wykorzystano nieparametryczną metodę uogólnionych najmniejszych kwadratów (GLS) (Bedyńska 2012). Współczynniki dobroci dopasowania wykazały akceptowalne dopasowanie do danych [$\chi^2/df = 3,78$; RMSEA = 0,061 (0,055-0,067); GFI = 0,933; AGFI = 0,909; TLI = 0,490; CFI = 0,576] (rysunek 1).

Pozycje Q2 i Q9 w najmniejszym stopniu ze wszystkich pozostałych pozycji współtworzyły subskale kwestionariusza, ale posiadały istotne statystycznie współczynniki, a ich wykluczenie nie zmieniało znacząco współczynników modelu (z racji założeń teoretycznych zostały więc pozostawione bez zmian). Poszczególne podwymiary były ze sobą silnie skorelowane, co może świadczyć o istnieniu czynnika nadrzędnego, dlatego w dalszych analizach posługiwano się zarówno wskaźnikami szczegółowymi uzasadnionymi przez model confirmacyjny, jak i wskaźnikiem sumarycznym.

Ryc. 1. Model confirmacyjny Kwestionariusza Spostrzegania Funkcjonowania Sekt (KSFS-17); współczynniki ścieżkowe standaryzowane (wszystkie ścieżki istotne na poziomie $p < 0,01$)

Tab. 1. Współczynniki ścieżkowe dla modelu CFA

Ścieżka	<i>B</i>	<i>beta</i>	<i>p</i>
Q4<---F1	1,000	0,539	0,000
Q3<---F1	1,601	0,874	0,000
Q2<---F1	-0,383	-0,194	0,000
Q1<---F1	1,392	0,798	0,000
Q9<---F2	1,000	0,550	0,000
Q10<---F2	1,739	0,905	0,000
Q11<---F2	1,648	0,835	0,000
Q12<---F2	1,769	0,910	0,000
Q8<---F3	1,000	0,926	0,000
Q7<---F3	0,961	0,884	0,000
Q6<---F3	0,895	0,819	0,000
Q5<---F3	0,590	0,557	0,000
Q13<---F4	1,000	0,800	0,000
Q14<---F4	0,756	0,600	0,000
Q15<---F4	1,050	0,858	0,000
Q16<---F4	1,058	0,869	0,000
Q17<---F4	0,499	0,444	0,000
F1<-->F4	0,610	0,914	0,000
F2<-->F3	0,644	0,965	0,000
F2<-->F4	0,583	0,940	0,000
F3<-->F4	1,022	0,925	0,000
F1<-->F3	0,690	0,961	0,000
F1<-->F2	0,375	0,930	0,000

W celu określenia poziomu rzetelności Kwestionariusza Spostrzegania Funkcjonowania Sekt obliczono współczynniki alfa Cronbacha. Rzetelność dla wskaźnika ogólnego wyniosła $\alpha = 0,935$, co pozwala określić całą skalę jako wysoce rzetelną. Wartość współczynników alfa dla subskał przekraczała wartość 0,8, jedynie w przypadku skali Świadomość i Percepcja Specyfiki Werbunku wartość rzetelności była relatywnie niska, ale akceptowalna ($\alpha = 0,64$) (tabela 2).

Tab. 2. Miary rzetelności

Skala	liczba pozycji	α
Poziom przekonań na temat sekt	17	0,94
Świadomość i percepcja specyfiki werbunku	4	0,64
Świadomość skutków przynależności	4	0,85
Postrzeganie sekt w kontekście społecznym	4	0,84
Dyspozycja do podjęcia decyzji i działań	5	0,82

Opis statystyczny

W kolejnym kroku obliczono statystyki opisowe wskaźników kwestionariusza (tabela 1). Dodatkowo w celu sprawdzenia czy otrzymane rozkłady odbiegają od teoretycznego rozkładu normalnego obliczono testy Kołmogorow-Smirnowa, zalecane w przypadku prób o dużej liczebności (Bedyńska 2012).

Tab. 3. Statystyki opisowe wskaźników postaw wobec sekt (N = 749)

	<i>R</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Sk</i>	<i>Kurt</i>	<i>D</i>
Poziom przekonań na temat sekt	1-5	3,86	0,88	-1,25	0,92	0,15**
Świadomość i percepcja specyfiki werbunku	1-5	3,89	0,88	-0,90	0,38	0,14**
Świadomość skutków przynależności	1-5	3,86	1,02	-1,02	0,39	0,16**
Postrzeganie sekt w kontekście społecznym	1-5	3,95	1,01	-1,19	0,77	0,16**
Dyspozycja do podjęcia decyzji i działań	1-5	3,77	0,97	-1,02	0,57	0,13**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Otrzymane wartości statystyk K-S wykazały, że wszystkie analizowane wskaźniki wykazywały istotne statystycznie rozbieżności od rozkładu normalnego. Miary asymetrii i koncentracji pokazały, że wszystkie wskaźniki cechowała wyraźna asymetria lewoskośna (przewaga wyników wysokich), a w przypadku kurtozy również wyraźna koncentracja wyników wokół średniej (leptokurtyczność).

Aby odpowiedzieć na pytanie: czy płeć, wiek, miejsce pochodzenia i zamożność własnej rodziny stanowią czynniki różnicujące postawy wobec sekt – przeprowadzono serię analiz międzygrupowych.

Porównania międzypłciowe pokazały, że kobiety w porównaniu do mężczyzn, przejawiały istotnie statystycznie wyższy poziom negatywnych postaw wobec sekt rozpatrywanych zarówno w ujęciu szczegółowym, jak i ogólnym (tabela 4). Okazało się również, że istotnym czynnikiem różnicującym jest wiek (tabela 5). Porównania *post hoc* dla testu Kruskalla-Wallisa ujawniły, że osoby poniżej 18

roku życia cechowały się najmniej negatywnymi przekonaniami na temat sekt w porównaniu do osób wieku od 18 do 25 lat i powyżej 25 lat, natomiast ostatnia wymieniona grupa przejawiała najwyższe nasilenie postaw negatywnych. Innymi słowy wraz z wiekiem wzrastał poziom negatywnych przekonań na temat sekt (tabela 6). W przypadku porównania przeprowadzonego ze względu na wielkość miejsca pochodzenia, okazało się, że mieszkańcy miast od 100 tysięcy do 500 tysięcy mieszkańców uzyskiwali w badaniu istotnie statystycznie wyższe wskaźniki negatywnych przekonań wobec sekt w porównaniu do osób pochodzących ze wsi (tabela 7). Zamożność własnej rodziny również okazała się istotnym czynnikiem różnicującym – osoby o bardzo niskiej zamożności cechowały się najmniej negatywnymi przekonaniami na temat sekt w porównaniu do pozostałych grup, z wyjątkiem grupy bardzo wysoko zamożnej. Ta ostatnia grupa również przejawiała niski poziom negatywnych postaw w porównaniu do osób nisko i średnio zamożnych, a w przypadku świadomości skutków przynależności i postrzegania sekt w kontekście społecznym, również w porównaniu do osób określających się jako wysoko zamożne. Na ogół osoby o niskim i średnim poziomie zamożności wykazywały najwyższy poziom negatywnych postaw w badanej próbie.

Tab. 4. Postawy wobec sekt a płeć

	mężczyzna (N = 339)		kobieta (N = 410)		U	p	rg
	<i>Mdn</i>	<i>Mrang</i>	<i>Mdn</i>	<i>Mrang</i>			
1	3,94	325,44	4,24	415,97	52695,50	< 0,001	0,24
2	3,75	326,43	4,25	415,16	53029,50	< 0,001	0,24
3	4,00	339,78	4,25	404,12	57557,00	< 0,001	0,17
4	4,00	322,63	4,38	418,30	51741,50	< 0,001	0,26
5	3,80	322,73	4,00	418,22	51774,50	< 0,001	0,25

1. Poziom przekonań na temat sekt; 2. Świadomość i percepcja specyfiki werbunku; 3. Świadomość skutków przynależności; 4. Postrzeganie sekt w kontekście społecznym; 5. Dyspozycja do podjęcia decyzji i działań.

Tab. 5. Postawy wobec sekt a wiek

	I: poniżej 18 lat (N = 175)		II: od 18 do 25 lat (N = 230)		III: powyżej 25 lat (N = 344)		<i>H</i> (2)	<i>p</i>	ϵ^2	<i>Post-hoc</i>
	<i>Mdn</i>	<i>Mrang</i>	<i>Mdn</i>	<i>Mrang</i>	<i>Mdn</i>	<i>Mrang</i>				
1	3,41	203,93	3,88	330,35	4,41	491,88	219,82	< 0,001	0,294	I < II; I < III; II < III;
2	3,25	230,40	4,00	338,43	4,50	473,01	156,92	< 0,001	0,210	I < II; I < III; II < III
3	3,25	213,87	4,00	331,67	4,50	485,94	198,74	< 0,001	0,266	I < II; I < III; II < III
4	3,50	235,09	4,00	339,36	4,50	470,01	147,75	< 0,001	0,198	I < II; I < III; II < III
5	3,20	228,83	3,80	346,69	4,20	468,29	148,71	< 0,001	0,199	I < II; I < III; II < III

1 Poziom przekonań na temat sekt; 2 Świadomość i percepcja specyfiki werbunku; 3 Świadomość skutków przynależności; 4 Postrzeganie sekt w kontekście społecznym; 5 Dyspozycja do podjęcia decyzji i działań.

Tab. 6. Postawy wobec sekt a miejsce pochodzenia

	I: wieś (N = 228)		II: miasto do 100 tysięcy mieszkańców (N = 224)		III: miasto od 100 tysięcy do 500 tysięcy (N = 159)		IV: miasto powyżej 500 tysięcy mieszkańców (N = 138)		<i>H</i> (3)	<i>p</i>	ϵ^2	<i>Post-hoc</i>
	<i>Mdn</i>	<i>Mrang</i>	<i>Mdn</i>	<i>Mrang</i>	<i>Mdn</i>	<i>Mrang</i>	<i>Mdn</i>	<i>Mrang</i>				
1	3,88	340,40	4,18	377,77	4,29	419,63	4,18	376,24	12,65	0,005	0,017	I < III
2	4,00	343,44	4,00	374,28	4,25	414,73	4,25	382,53	10,49	0,015	0,014	I < III
3	4,00	342,17	4,25	384,79	4,25	415,25	4,25	366,98	11,52	0,009	0,015	I < III
4	4,00	351,97	4,25	371,95	4,50	418,45	4,25	367,95	9,31	0,025	0,012	I < III
5	3,80	351,35	4,00	382,48	4,00	405,87	4,00	366,35	6,49	0,090	0,009	I < III

1. Poziom przekonań na temat sekt; 2. Świadomość i percepcja specyfiki werbunku; 3. Świadomość skutków przynależności; 4. Postrzeganie sekt w kontekście społecznym; 5. Dyspozycja do podjęcia decyzji i działań.

Tab. 7. Postawy wobec sekt a zamożność własnej rodziny

	I: bardzo niska (N = 35)		II: niska (N = 94)		III: średnia zamożność (N = 469)		IV: wysoka (N = 117)		V: bardzo wysoka (N = 34)		ϵ^2	p	H(4)	Post-hoc
	Mdn	Mrang	Mdn	Mrang	Mdn	Mrang	Mdn	Mrang	Mdn	Mrang				
1	2,18	146,20	4,24	386,86	4,24	416,81	3,82	315,11	3,03	207,13	0,116	< 0,001	86,46	I < II; I < III; I < IV; IV < III; V < II; V < III;
2	2,25	141,19	4,00	385,77	4,25	414,66	3,75	306,85	3,75	273,41	0,103	< 0,001	76,74	I < II; I < III; I < IV; IV < III; IV < II; IV < III; V < II; V < III;
3	2,25	151,70	4,25	396,46	4,25	414,83	4,00	318,23	3,13	191,44	0,117	< 0,001	87,51	I < II; I < III; I < IV; IV < II; IV < III; V < II; V < III; V < IV;
4	2,25	149,10	4,25	370,11	4,25	413,22	4,00	342,66	3,25	205,13	0,104	< 0,001	77,45	I < II; I < III; I < IV; IV < III; V < II; V < III; V < IV;
5	2,00	151,39	4,00	371,20	4,20	417,29	3,60	319,16	2,70	224,49	0,107	< 0,001	80,09	I < II; I < III; I < IV; IV < III; V < II; V < III;

1. Poziom przekonani na temat sekt; 2. Świadomość i percepcja specyfiki werbunku; 3. Świadomość skutków przynależności; 4. Postrzeganie sekt w kontekście społecznym; 5. Dyspozycja do podjęcia decyzji i działań.

Legenda symboli (dotyczy tab. 1-7)

A	miara rzetelności α -Cronbacha
B	współczynnik korelacji nieparametrycznych Tau-b Kendalla
χ^2	wartość statystyki χ^2
D	wynik testu Kołomogorowa-Smirnowa
ϵ^2	miara siły efektu zmierzona współczynnikiem epsilon- ²
H	wynik testu H Kruskalla-Wallisa.
KMO	miara KMO adekwatności doboru próby
Kurt	kurtoza rozkładu
M	średnia
Mdn	mediana
Mrang	średnia ranga
N	liczebność
P	p-value / istotność statystyczna testu
R	zakres
Rg	miara siły zmierzona współczynnikiem korelacji dwuseryjnej Glassa
SD	odchylenie standardowe
Sk	skośność rozkładu
T	wynik testu t-Studenta
U	wynik testu U Manna-Whitneya
Z	wynik testu Z Wilcoxona

Wnioski z badania

Działalnością kontrowersyjnych grup zagrożone są zarówno osoby indywidualne, jak i całe rodziny (Krok 2009; Sztumski 1993; Wright & Piper 1986). Profilaktyka społeczna w zakresie przeciwdziałania szkodliwej działalności sekt powinna brać pod uwagę zarówno zmienne intrapsychiczne w tym cechy osobowościowe, czy temperament, jak i kontekst społeczny życia, a więc zmienne dotyczące rodziny pochodzenia, relacje zachodzące w grupie rówieśniczej, szkole, zakładzie pracy (Kmieciak-Jusięga 2022, Ptaszek 2012, Frankowiak 2010, Gaś 2000). Należy również uwzględnić potrzeby o charakterze egzystencjalnym i duchowym, bez których trudno mówić o całościowym patrzeniu na człowieka.

Nie bez znaczenia dla ochrony młodzieży mają wszelkie przedsięwzięcia o charakterze profilaktycznym, zdążające do wzmocnienia poczucie własnej wartości, rozwijające ich kompetencje osobiste, a przede wszystkim szeroko rozumiana profesjonalna edukacja, oparta na możliwie dokładnej diagnozie wiedzy młodego pokolenia co do specyfiki funkcjonowania sekt, jak i ich osobistego ustosunkowania się do tego zagadnienia. W związku z powyższym, zaproponowany kwestionariusz KSFS-17 służący do oceny recepcji zjawiska sekt i innych kontrowersyjnych grup kultowych/parareligijnych, może okazać się przydatnym narzędziem zarówno dla pedagogów, psychologów, jak i socjologów, dla wszystkich praktyków i teoretyków tematu sekt i nowych ruchów religijnych. Eksploracja tego jak polskie społeczeństwo, w tym ludzie młodzi, spostrzegają zjawisko sekt niewątpliwie wymaga od

badaczy stosowania różnych metod i narzędzi badawczych, a kwestionariusz spostrzegania funkcjonowania sekt (KSFS-17) może być jednym z nich.

Bibliografia

- Abgrall J-M. (2005). *Sekty. Manipulacja psychologiczna. Terapia ofiar, charyzma guru, techniki uzależniania*, Warszawa: Wyd. GWP.
- Barker E. (1997). *Nowe ruchy religijne*, Kraków: Wyd. NOMOS.
- Babbie E. *Podstawy badań społecznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bedyńska S., Brzezicka-Rotkiewicz A. (red.) (2007). *Statystyczny drogowskaz: praktyczny poradnik analizy danych w naukach społecznych na przykładach z psychologii*. Warszawa: Wyd. Academica, wyd 1.
- Bedyńska S., Książek M. (2012). *Praktyczny przewodnik wykorzystania modeli regresji oraz równań strukturalnych*, Warszawa: Wyd. Akademickie Sedno, wyd 1.
- Brzeziński J. (2019). *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bukalski S. (2006). *Podatność młodzieży na oddziaływania grup kultowych*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Clarke P.B. (2006). *New Religions in Global Perspective: A Study of Religious Change in the Modern World*. New York: Routledge.
- Douglas E. Cowan, David G. Bromley (2008). *Cults and New Religions: A Brief History*, Blackwell, Oxford.
- Frankowiak J. (2010). *Polaryzacja poglądów dotyczących funkcjonowania grup kultowych jako przyczyna trudności prowadzenia skutecznej profilaktyki*, [w:] Wajsprych D. (red.). *Naukowe Forum Pedagogów: Przekraczanie kręgu ubóstwa kulturowego. Konteksty społeczne*, Kraków: Wyd. Impuls.
- Frankowiak J. (2012). *Skala Poziomu Świadomości dotyczącej Funkcjonowania Grup Psychomanipulacyjnych jako narzędzie profilaktyki podatności na działanie tzw. sekt*, [w:] Gajewski M. (red.). *Grupy kultowe. Uwarunkowania społeczne*, Kraków: Wyd. WAM.
- Gajewski M. (2009). *Sekty i nowe ruchy religijne*, Kraków: Wyd. Salwator.
- Gajewski M. (2016). *Fałszywi nauczyciele. Sekty dzisiaj*, Kraków: Wyd. Monumen.
- Gaś Z. (2000). *Psychoprofilaktyka. Procedury konstruowania programów wczesnej interwencji*, Wyd. UMCS Lublin.
- Guzik-Makaruk E.M. (2004). *Sekty religijne w Polsce*, Warszawa: Wydawnictwo KODEKS.
- Hassan S. (1997). *Psychomanipulacja w sektach*, Łódź: Wyd. Ravi.
- Hassan S. (2001). *Jak uwolnić się od manipulacji psychicznej w sekcie*, Łódź: Wyd. Ravi.
- Hornowska E. (2007). *Testy psychologiczne: teoria i praktyka*. Warszawa: Wyd. Scholar.
- Introvigne M. (1990). *I nuovi movimenti religiosi: Sette cristiane e nuovi culti*, Editrice Elle Di Ci.
- Kamiński I. (2004). *Status sekt i nowych ruchów religijnych w polskim systemie prawnym*, [w:] Gajewski M. (red.). *Abc o sektach*, Kraków-Tychy: Wyd. Maternus Media.
- Kamiński I. (2011). *Współczesne teorie sekty i psychomanipulacji. Teoretyczne modele opisujące sekty, nowe ruchy religijne i psychomanipulacje w ujęciu wybranych autorów*. Toruń: DrukTor, 2011.

- Kmieciak-Jusięga K. (2022). *Profilaktyka społeczna w pedagogicznych przestrzeniach środowiska lokalnego*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Krok D. (2007). *Persuasion and influence by cultic groups during recruitment*. [w:] Nowakowski P.T. (red.), *The phenomenon of cults from a scientific perspective* (s. 65-78). Cracow: Rafael.
- Krok D. (2009). *The influence of persuasive strategies used by cultic groups in the context of forewarning*. „Cultic Studies Review”, 8, 1, 43-67.
- Krok D. (2011). *Poznawcze i emocjonalne strategie psychomanipulacji perswazyjnej w sektach*, [w:] Gajewski M. (red.). *Kontrowersyjne grupy kultowe i sekty. Analiza psychologiczna i prawna*, Kraków: Wyd. WSF-P Ignatianum, Wyd. WAM.
- Kuncewicz D. (2005). *Kontrowersyjne grupy religijne. Psychologiczne aspekty przynależności*, Tychy: Wyd. Maternus Media.
- Kuncewicz D., Opolska T., Wasiak M. (2000). *Sekty. Przedmiot fascynacji i zagrożeń*, Warszawa: Wyd. Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.
- Lalich Janja A. (2004). *Introduction: Cults and True Believers, Bounded Choice: True Believers and Charismatic Cults*, Oakland, CA.
- Libiszowska-Żółtkowska M. (2003). *Konwertyci nowych ruchów religijnych*, Lublin: Wyd. UMCS.
- Nowakowski P.T. (2001). *Sekty. Oblicza werbunku*, Tychy: Wyd. Maternus Media.
- Nowakowski P.T. (2007). *The Phenomenon of cults from a scientific perspective*, Kraków: Wyd. Rafael.
- Nowakowski P.T. (2021). *Cracks in education: alternative schooling in cultic groups*. „Roczniki Kulturoznawcze”, 12(2).
- Ptaszek R.T. (2012). *Co działalność alternatywnych ruchów religijnych mówi o współczesnym człowieku i jego religijności*, w: *Sekty i nowe ruchy religijne – wolność czy zniewolenie? Zagadnienia interdyscyplinarne*, [w:] Chrzczonowicz P., Kamiński I. (red.), Toruń: Kunke Poligrafia Sp. z o.o.
- Ross J.C., Langone M.D., *Cultus. What Parents Should Know*, New York 1988.
- Singer M.T. (2003). *Cults in our midst. Fight Against Their Hidden Menace*, San Francisco, CA, Jossey-Bass.
- Sztumski J. (1993). *Sekta w świetle socjologii*, [w:] Sztumski J. (red.). *Sekty. Studium socjologiczno-historyczne*, Kielce: Wyd. „Szumacher”.
- Sztumski J. (red.) (2000). *Sekty i związki wyznaniowe. Studia wybranych ugrupowań religijnych*, Kielce: Wyd. „Szumacher”.
- Wright S.A., Piper E.S. (1986). *Families and cults: Familial factors related to youth leaving or remaining in deviant religious groups*. „Journal of Marriage and the Family”, 48(1).

KWESTIONARIUSZ SPOSTRZEGANIA FUNKCJONOWANIA SEKT (KSFS-17)

Poniżej znajdują się różne stwierdzenia na temat funkcjonowania sekt i nowych ruchów religijnych. Twoim zadaniem jest wskazanie na skali od 1 do 5 przy każdym pytaniu właściwej odpowiedzi zgodnej z Twoim przekonaniem, według następującego klucza:

1	2	3	4	5
Zdecydowanie się nie zgadzam	Raczej się nie zgadzam	nie mam zdania	Raczej się zgadzam	Zdecydowanie się zgadzam

Wybierz tylko jedną odpowiedź przy każdym stwierdzeniu. Po zakończeniu upewnij się, że udzieliłeś wszystkich odpowiedzi. Jeśli się pomyliłeś, to przekreśl błędnie zaznaczoną odpowiedź i otocz kółkiem właściwą.

Kwestionariusz Spostrzegania Funkcjonowania Sekt (KSFS-17)						
1	Nie jest łatwo rozpoznać, że jest się werbowanym do sekty	1	2	3	4	5
2	Sekty ściśle kontrolują życie swych wiernych	1	2	3	4	5
3	Sekty to niesprawiedliwie prześladowane mniejszości religijne	1	2	3	4	5
4	Sekty manipulują ludźmi i należy przeciwdziałać ich aktywności	1	2	3	4	5
5	Sekty podczas werbunku manipulują ludźmi	1	2	3	4	5
6	Sekty wykorzystują religię dla korzyści materialnej liderów	1	2	3	4	5
7	Sekty to poważny problem społeczny	1	2	3	4	5
8	Posiadam wystarczającą wiedzę o zagrożeniach ze strony sekt	1	2	3	4	5
9	Podczas werbunku sekty nie mówią całej prawdy o swoich celach	1	2	3	4	5
10	Sekty uzależniają finansowo swoich członków	1	2	3	4	5
11	Sekty to grupy posiadające ukryte cele, do których dostęp mają tylko ich liderzy	1	2	3	4	5
12	Chętnie zaangażuje się w działania profilaktyczne w zakresie przeciwdziałania sektom	1	2	3	4	5
13	Podczas werbunku sekty składają obietnice bez pokrycia	1	2	3	4	5
14	Sekty prowadzą do rozpadu więzi rodzinnych i koleżeńskich	1	2	3	4	5
15	Sekty pozyskują głównie ludzi samotnych i życiowo niezaradnych	1	2	3	4	5
16	Uważam, że młodzież powinna obowiązkowo uczestniczyć w prelekcjach na temat sekt	1	2	3	4	5
17	Uważam siebie za osobę tolerancyjną względem osób myślących inaczej	1	2	3	4	5

Klucz do obliczenia wyników

Ogólny wynik maksymalny to $17 \times 5 \text{ pkt} = 85$ punktów. Zakłada się, że im więcej punktów uzyska badany, tym jego recepcja funkcjonowania sekt jest wyższa, co wiąże się z bardziej adekwatną postawą względem sekt. Ostatnia skala dotyczy w sposób szczególny aspektu decyzyjnego i behawioralnego. Im niższy uzyskany w kwestionariuszu wynik, tym postawa badanego będzie miała charakter akceptacji funkcjonowania sekt. Postawa krytyczna wobec funkcjonowania sekt związana będzie z wynikiem wyższym i z dyspozycją do odrzucenia propagandy sekt i prawdopodobnie niższą podatnością na zwerbowanie.

Pozycje w kwestionariuszu	Pytania KSFS-17	Zaznaczone punkty
p1	Q1: Nie jest łatwo rozpoznać, że jest się werbowanym do sekty	
p2	Q5: Sekty ściśle kontrolują życie swych wiernych	
p3	Q9: Sekty to niesprawiedliwie prześladowane mniejszości religijne	
p4	Q13: Sekty manipulują ludźmi i należy przeciwdziałać ich aktywności	
p5	Q2: Sekty podczas werbunku manipulują ludźmi	
p6	Q6: Sekty wykorzystują religię dla korzyści materialnej liderów	
p7	Q10: Sekty to poważny problem społeczny;	
p8	Q14: Posiadam wystarczającą wiedzę o zagrożeniach ze strony sekt	
p9	Q3: Podczas werbunku sekty nie mówią całej prawdy o swoich celach	
p10	Q7: Sekty uzależniają finansowo swoich członków	
p11	Q11: Sekty to grupy posiadające ukryte cele, do których dostęp mają ich liderzy	
p12	Q15: Chętnie zaangażuje się w działania profilaktyczne w zakresie przeciwdziałania sektom	
p13	Q4: Podczas werbunku sekty składają obietnice bez pokrycia	
p14	Q8: Sekty prowadzą do rozpadu więzi rodzinnych i koleżeńskich	
p15	Q12: Sekty pozyskują głównie ludzi samotnych i życiowo niezaradnych	
p16	Q16: Uważam że młodzież powinna obligatoryjnie uczestniczyć w prelekcjach na temat sekt	
p17	Q17: Uważam siebie za osobę tolerancyjną względem osób myślących inaczej	

Przyporządkowanie pytań KPWS-17 do poszczególnych numerów pytań kwestionariusza:

F1: świadomość i percepcja specyfiki werbunku (Q1, Q2, Q3, Q4)

F1 = p1, p5, p9, p13

Suma uzyskanych punktów =

F2: świadomość skutków przynależności (Q5, Q6, Q7, Q8)

F2 = p2, p6, p10, p14

Suma uzyskanych punktów =

F3: postrzeganie sekt w kontekście społecznym (Q9, Q10, Q11, Q12)

F3 = p3*, p7, p11, p15

Suma uzyskanych punktów =

F4: dyspozycja do podjęcia decyzji i działań (Q13, Q14, Q15, Q16, Q17)

F4 = p4, p8, p12, p16, p17

Suma uzyskanych punktów =

General = wszystkie pozycje od 1-17.

Suma uzyskanych punktów =

* Uwaga: pytanie p3 (Q9: Sekty to niesprawiedliwie prześladowane mniejszości religijne) należy odwrócić w zliczaniu wyników.